

ENDA ALGATATUD ENESEPARANDUS EESTIKEELSETES MSN-I DIALOOGIDES

Tiit Hennoste

Ülevaade. Käesolevas artiklis antakse esmakordselt ülevaade eesti MSN-i suhtluses tehtud eneseperandustest Tartu Ülikooli netikeele korpuse materjali põhjal, kasutades vestlusanalüütilist lähenemist. Esmalt tuuakse välja leitud eneseperanduse tehnoloogiad ja vormivõtted vastavalt nende positsioonile probleemlika suhtes, kasutatud operatsioonile ja lahendatud probleemidele. Seejärel analüüsitakse paranduste suhtluslikke põhjuseid ja eesmärke ning näidatakse, et paranduste roll on seotud mh sellega, millise aja järel need on tehtud. Lõpus tuuakse välja MSN-i paranduste erinevused ja sarnasused suulise dialoogi ning jututubade parandustega.*

Võtmesõnad: vestlusanalüüs, dialoog, internetikeel, eneseperanduste tehnoloogiad ja rollid, eesti keel

1. Sissejuhatus

Käesolevas artiklis analüüsin probleemi tekitaja enda algatatud eneseperandusi eestikeelses MSN-i suhtluses.

MSN-i suhtlus (*Instant Messaging*) on arvuti vahendusel reaajas (sünkroonselt) toimuv kirjalik dialoog.¹ Ühelt poolt on tegu reaajas toimuva dialoogiga, milles vahetatakse suhteliselt spontaanselt lühikesi kõnevoore nagu suulises suhtluses, teiselt poolt on see kirjalik suhtlus, mis kasutab lisaks netisuhtluse erivahendeid (emotikonid jms) ja on seotud arvutiprogrammi erivõimalustega. Olulisim piirang on selles, et MSN-is saadetakse korraga pikemaid lõike ehk saadetisi (Baron 2010: *transmission unit*, Markman 2006: *post*), mitte üksikhäälikuid. Saadeti võib olla lõpetatud kõnevoor või moodustada osa voorust (nt kahesaadetiseline voor: *kas kõik need sõnad sealt lehelt // tuleb koos tähendustega pähe õppida?*).

Selline suhtlustüüp puudus väljaarenenud kujul enne vastavate arvutiprogrammide tulekut üldse, seetõttu on suhtlejalatel tulnud arendada välja sobivad suhtlusmallid ja -tehnikad. Selleks on kohandatud mitmeid suulise dialoogi võtteid

* Artikkel on valminud Euroopa Regionaalarengufondi Eesti Arvutiteaduse Tippkeskuse (projekt SF0180078s08), riikliku programmi "Eesti keel ja kultuurimälu" (2009–2013; projekt 09104) ning Eesti Teadusfondi grandid nr 8558 toel.

¹ Arvutisuhtluse tekstitüpoloogiatega kohta vt Herring (2007), Hennoste (2009).

(vt Garcia, Jacobs 1999, Herring 1999, Quan-Haase 2009, Anderson jt 2010, Baron 2010). Seetõttu analüüsitakse seda suhtlust tavaliselt suulise dialoogi mudelite abil.

Enda algatatud eneseparandus on tegevus, mille käigus kõneleja või kirjutaja lahendab teksti tegemisel tekkinud probleeme enda algatusel. Eneseparandus esineb nii kõnes kui kirjas, aga selle põhimudelid on loodud suulise dialoogi põhjal, kus parandamise protsess on eksplitsiitne. Enim on selle teemaga tegelenud vestlusanalüüs (Schegloff jt 1977, Schegloff 1992, 1996), mille lähenemist on kasutatud ka näiteks jututubade eneseparanduste analüüsiks (Schönfeldt, Golato 2003, Markman 2006). Ka selles uurimuses järgin vestlusanalüüsi lähenemist ja kasutan selle terminoloogiat.

Eneseparandus jagatakse kaheks: järje otsimine (takerdumine) ja olevas tekstis millegi ümbertegemine. Käesolevas tegelen ainult ümbertegemisega ja kasutan sõna (enese)parandus edaspidi selle kohta.

Kõnelejal on esimene võimalus ennast parandada samas voo, kus paikneb ka probleemlikas. Põhiliselt tehakse parandus samas lauses (*aga se=on **Tuga-Tuglase** kolm `teist aadressil*), harva valmis voo lõpus ehk voo vahetusalas (*no se=oli see, kus need `veetorud ühesõnaga olid läbi lõigatud **või=e üpüp plastiktorud** eksle.*).

Järgmine võimalus on lahendada probleem mõnes enda hilisemas voo. Need parandused jagunevad kaheks. Üks tüüp on kolmanda positsiooni parandus, milles paranduse põhjustab partneripoolne vahepealne väärtõlgendus (*K: a=kas=te `seda ka oskate öelda kas (.) `välismaalasel ka **on võimalik saada**: = // Õ: =üks aasta. (0.5) üks `aasta **saate sellega sõita** välismaal. (.) // K: `ei, ma mõtlengi=et vä- `välis `maalane. minu mees on välismaalane, /.../*). Teine tüüp on selline, milles väärtõlgendust ei ole (kolmanda voo parandus) (*H: /.../ aga ma=i=tea mis se vibraatoriga `see maksta võib. // (0.5) // V: vast issi `teab. (.) peab talle: `rääkima ma õhtu [`räägin.] // H: [vibraatori]ga `lihviija.*).

Probleemlikale järgnev voo on esimene koht, kus partner saab algatada parandust eelkõneleja lausutu kohta (teise voo parandus).

Ümbertegemiseks on võimalik kasutada nelja operatsiooni. Suulises dialoogis valitsevad üksuse (põhiliselt sõna) asendamine teisega ja lisamine tagantjärele; kustutamine ja olevate üksuste ümberjärjestamine on haruldased (vt Hennoste 2008). Probleemidest lähtudes jagatakse ümbertegemine kaheks: veaparandus (häälusviga, vale sõna vms) ning modifitseerimine (alternatiivi pakkumine), mille alla kuuluvad kõik muud muudatused.

Järgnevas analüüsin esmalt leitud eneseparanduste tehnoloogiaid ja paranduslõikude vormi, seejärel parandamise suhtluslikke põhjusi ja eesmärgi. Materjal pärineb Tartu Ülikooli arvutikeele korpusest. See sisaldab 18–25-aastaste üliõpilaste ja õpilaste vestlusi, milles suhtlevad sõbrad, tuttavad ja sugulased. Analüüsiks valisin juhuslikult 50 vestlust, kokku 4575 saadetist. Selles materjalis leidis 60 enda algatatud eneseparandust.

2. Eneseparanduse tehnoloogiad ja vorm

Selles osas annan ülevaate leitud parandustehnoloogiatest ja vormivõtetest. Süstematiseerin tehnoloogiad selle järgi, a) millises positsioonis vea suhtes parandus tehakse, b) millist operatsiooni kasutatakse ja c) milliseid probleeme lahendatakse.

2.1. Sama voo parandus

Esimene võimalus oma teksti parandada on probleemallikaga samas voo. See jaguneb MSN-i suhtluses kaheks: samas saadetises ja järgmises saadetises tehtud parandus.

2.1.1. Parandus samas saadetises

Kirjutaja saab oma teksti parandada kirjutamise ajal. Partner näeb selliseid parandusi ainult siis, kui kirjutaja teeb oma parandusprotsessi eksplitsiitseks, nagu suulises kõnes. Antud kollektsioonis oli üks selline näide.

Näites (1) pakub Martin Jaanale oma abi kolimisel (saadetised 1–3).² Neljandas saadetises algatab Jaana uue alateema, esitades küsimuse Martini sõidukursuste kohta. See on vormistatud vastust pakkuva küsimusena, milles küsija osutab, et tema teada on õige vastus jaatav (*eks?*).³ Martin vastabki jaatavalt ning seletab, et pakutud abiaeg on seotud kursuste ajaga. Sellele reageerib Jaana saadetisega *taipasin jahhh*, mis osutab, et tema esitatud küsimus ja selle vorm olid seotud varasema teadmisega kursusest.

(1)

- 01. 20:47:24 Martin ma saaksin tulla 12-st kuueni
- 02. 20:47:29 Martin eks sa mõtle ja anna teada
- 03. 20:48:08 Jaana okei, teeme nii, et annan siis teada, kui vaja on.
- 04. 20:48:35 Jaana aga sul ikka **need** kursused käivad **selle sõidu teemalised** eks?
- 05. 20:48:46 Martin jep
- 06. 20:49:05 Martin sellepärast ma saangi ainult kuueni olla
- 07. 20:49:13 Jaana taipasin jahhh

Neljandas saadetises teeb Jaana eneseparanduse. Ta kasutab alguses täiendit *need* sõna *kursused* ees. Peale verbi *käivad* on küsimus ja kõnevoor potentsiaalselt valmis, aga Jaana jätkab atribuudiga *sõiduteemalised*, pakkudes sõnale *need* alternatiivi. Atribuudi ees on asesõna *selle* ainsuse genitiivis. See näitab, et *selle* on kohatäitjaks sõnale *sõidu*. Kohatäitja on ase- või määrsõna, mis osaleb ehitatavas lauses samas morfoloogilises vormis ja samas süntaktilises rollis kui täistähenduslik leksikaalne üksus, mille kohta ta täidab (Hayashi, Yoon 2006: 490). Teda kasutatakse suulises kõnes mh kui sõnaotsimise probleemi esmast lahendust (Hennoste 2001: 192–193, vt ka Keevallik 2010).

² Näidetes on esitatud saadetise aeg, saatja ja saadetud tekst. Nimed ja muud identifitseerimist võimaldavad andmed on muudetud. Teksti kirjutusviis on säilitatud. Parandused on paksus kirjas.

³ Küsimuste tüpoloogiate kohta vt Hennoste jt (2009a: 341–346).

Kuidas interpreteerida sõna *need*? Üks võimalus on tõlgendada seda kui määratust osutavat asesõna, mis asendatakse täistähendusliku sõnaga parema arusaamise loomise huvides (*need* > *sõiduteemalised*). Sellist asendust tõlgendatakse täpsustusjätkuna. Aga *selle* uue täiendi ees osutab, et Jaanal on probleem sõna täiendosa leidmisega, mis viitab võimalusele, et *need* võib olla ka kohatäitja sõnale *sõiduteemalised*. Siis oleks tegemist kahekordse kohatäitmisega, milles alguses kasutatakse kohatäitjat kogu täiendi, hiljem teist kohatäitjat täiendosa tarvis. Sellisel juhul lahendab kirjutaja paranduse abil oma sõnaotsimise probleeme.

2.1.2. Parandus järgmises saadetises

Teine sama voo paranduse võimalus esineb siis, kui kõneleja on jaganud voo mitmeks saadetiseks ja parandab järgmises saadetises eelmise viga keset pooleliolevat voo. Selliseid näiteid oli kaks (vt ka näide 6).

Näites (2) kõneldakse kavandatavast matkast. Eve küsib, kes poistest tulevad. Rein vastab ja vahetab seejärel teemat (saadetis 1: *nii*).

- (2)
01.	22:58:15	Rein	nii
02.	22:58:21	Rein	ma tulen arvatavasti tartu
03.	22:58:23	Rein	nüüd
04.	22:58:24	Rein	homme
05.	22:58:27	Rein	15 rongiga
06.	22:58:51	Eve	sa tuled ka homme? riina ka
07.	22:58:58	Rein	mhm
08.	22:59:00	Rein	kõik tuleme
09.	22:59:34	Eve	kes kõik?
10.	22:59:40	Rein	mina ja mart
11.	22:59:43	Rein	ei
12.	22:59:45	Rein	mina ja see
13.	22:59:46	Rein	fakk
14.	22:59:48	Rein	riina
15.	22:59:50	Rein	ja jüri lubas ka
16.	22:59:55	Rein	et vb tuleb

Reinu info peale, et ta tuleb homme Tartusse (saadetised 2–5), küsib Eve saadud info üle (partneriparanduste kohta vt Liddicoat 2011: 226–233). Rein vastab jaatavalt ja lisab: *kõik tuleme* (saadetis 8). Sõna *kõik* osutab rohkemale kui ühele või kahele inimesele. Selle peale algatab Eve üheksandas saadetises täpsustava paranduse (*kes kõik*). Rein vastab *mina ja mart*. See ei ole lõpetatud voo, sest siin on nimetatud kaks inimest. Järgneb veaparanduse algusmarker *ei* (Hennoste 2006). Seejärel saadab Rein *mina ja see*, kus kohatäitja *see* osutab, et viga oli nimes *mart*. Sellele järgneb nime otsimise faas (*fakk*) ja nimi *riina*, kelle tulek oli juba teada. Sellega on eneseparandus lõpetatud. Järgmises saadetises lisatakse kolmas nimi *jüri* ning sellega on ka partneri algatatud parandus valmis. Järgneb veel sihitlausealine järellaiendus (ingl *increment*, vt Ford jt 2002: 16–25) *et vb tuleb*, mille abil vähendatakse *jüri* osas info kindlust.

2.2. Enda järgmise vooru parandus

Järgmine eneseparanduse koht on probleemi tekitaja enda järgmine voor. Need parandused jagunevad kolmanda positsiooni paranduseks, mis reageerib partneri väärtõlgendusele ja kolmanda vooru paranduseks, kus valetõlgendust ei ole.

2.2.1. Kolmanda positsiooni parandus

Materjali hulgas oli üks näide, milles kaks kolmanda positsiooni eneseparandust (3).

(3)

01.	17:18:03	Saima	kuule kas külts läheb itta ka :D see nädalavahetus :D
02.	17:18:08	Leenu	jaa homme
03.	17:18:25	Saima	:)
04.	17:18:36	Saima	ma litsalt küsisin :D
05.	17:18:42	Leenu	misasja:D
06.	17:19:00	Saima	oi:D
07.	17:19:05	Saima	lihtsalt :D
08.	17:19:12	Leenu	miks sa seda ütled
09.	17:20:08	Saima	ei mul oli kirjaviga seal ja siis ma mõtlesin et kirjutan vigase sõna õigesti
10.	17:20:16	Leenu	ei enne seda
11.	17:20:35	Saima	mm, mõtlesin et tulen siis koos teiega äkki tartu pühapäeval

Esimeses saadetises on Saima esitanud küsimuse ja saanud vastuse, millele ta reageerib kolmandas saadetises emotikoniga :). Sellega on voor antud Leenule. 11 sekundit hiljem tuleb aga Saimalt uus saadetis, mis kommenteerib tema eelnevat küsimust. Seda on raske tõlgendada. Üks võimalus on, et Saima proovib vaikivat partnerit rääkima saada. Teine võimalik põhjus on partnerite ühistes taustateadmistes, mis põhjendavad sellist vabandavat seletust. Kolmas võimalus on, et Saima ootas lisainfot, mille soovi ta nüüd tagasi võtab.

Leenu reageerib küsimusega *misasja* (saadetis 5). See on partneriparanduse algatus, mida võib tõlgendada mitmeti (nt osutus kogu saadetise probleemsusele või puudevale lauseliikmele: *misasja {sa küsisid}*).⁴ Saima parandab kirjavea (*litsalt > lihtsalt*), näidates, et ta tõlgendas parandusalgatust kui viitamist sellele. Leenult aga järgneb uus parandusalgatus *miks sa seda ütled*. See on tõlgendatav kahel viisil. Üks võimalus on, et probleem on Saima eelnevas saadetises. Saima nii ka tõlgendab ja seletab oma eelnevat tegevust, viies sellega enda jaoks taas paranduse läbi (saadetis 9).

Järgneb Leenu kümnes saadetis *ei enne seda*. See osutab esiteks, et Saima üheksandas saadetises tehtud tõlgendus Leenu kaheksanda saadetise kohta oli väär. Seega on kümnes saadetis ise kolmanda positsiooni eneseparandus. Kus on siis probleemlikas? On usutav, et see pole sõnas *oi*, vaid neljandas voores. Seega osutab kümnes saadetis ka seda, et *miks sa seda ütled* oli suunatud neljandale saadetisele ning oli selliselt ise kolmanda positsiooni parandus, mis lähtus sellest, et Saima tõlgendas oma kuuendas ja seitsmendas saadetises väärtõlgendust tema viiendat

⁴ Looksulgudes on võimalikud lisandused ja parandused konstrueeritud näidetes.

saadetist. Järgneb lause, mis ei paista uurija pilgule paranduse läbiviimiseks, vaid pigem Saima seletuseks oma esimesele küsimusele, kuid sellega antud järjend (sekvents) lõpeb.

2.2.2. Kolmanda vooru parandus

Kolmanda vooru paranduse kohta oli kolm sõna- ja üks kirjavahemärgi asenduse näide. Kolm neist on veaparandused ja üks modifitseerimine (*puhata* > *lõõgastuda on parem sõna*). Näites (4) on juttu tüdrukute kakkusest klubis.

- (4)
01.	20:11:43	Jüri	Sa ei ole klubis käsi käiku lasnud +:D
02.	20:11:57	Jaana	Nojaaa, kuidas kellelegi, sulle ma usun jah, mul ikka arvamus Tarjast muutus_D
03.	20:12:09	Jaana	Muidugi mitte, pole nagu põhjust olnud.
04.	20:12:16	Jüri	?*
05.	20:12:29	Jüri	Ok suht kahtlane küsimus tgl.
06.	20:12:29	Jüri	Sa ei pea vastama :D
07.	20:13:03	Jaana	Ma vastasin juba, sest mis seal varjata, ma ei ole seda tüüpi, et kohe kallale, ma närvi lähen, siis lähen lihtsalt minema:D:D

Jüri esimene saadetis on väitlause vormis küsimus, mille lõpus on plussmärk, mis on arvutiklaviatuuril küsimärgiga sama klahvi all. Teine saadetis on Jaana reaktsioon Jüri eelnevale jutule, mis näitest puudub, ning kolmandas saadetises vastab ta küsimusele. Järgneb Jüri parandusena märgistatud küsimärk (?*). Parandus järgneb partneri vahepealsele voorule, mis aga ei ole analüüsiväärtõlgenduseks. Vastupidi, see on korrektne vastus esitatud küsimusele. Jaana ei reageeri küsimärgile (ta on vastanud) ja Jüri kommenteerib oma küsimust ning lisab info, et teine ei pea vastama (saadetised 5–6). Küsimus on naabruspaari esiliige, mis ootab järelliiget-vastust või signaali, et seda ei tule.⁵ Jüri kuuenda saadetisega on järelliikme puudumise probleem lahendatud. Selle järel ütleb Jaana, et ta juba vastas. Jüri viies ja kuues saadetis näitavad, et ta kasutas lõpumärgi asendust mitte paranduseks, vaid tema arvates puuduva järelliikme meeldetuletamiseks.

Probleemi põhjustajaks on ilmselt lõhutud voorunaabrus (ingl *disrupted turn adjacency*) ehk olukord, milles sisult seotud voorud (saadetised 1 ja 3) ei paikne füüsiliselt kõrvuti (Herring 1999). Selle põhjuseks on asjaolu, et arvutisüsteem paigutab saadetised saamise aja järgi, arvestamata nende sisulisi seoseid. Kui mõni suhtleja (või arvuti) on aeglane või reageerib järjest mitmele eelnevale voorule, võib see viia naabruspaari liikmete eraldamiseni.

2.3. Teise vooru parandus

Nagu nägime, tehti ainult vähesed parandused MSN-is positsioonides, mida kasutab suuline dialoog. Põhiosa parandustest on probleemlikat sisaldavale valmis voorule järgnevad teise vooru parandused. Siin kasutatakse nii asendusi kui lisamisi.

⁵ Naabruspaar (ingl *adjacency pair*) koosneb kahest eri esitaja voorust (suhtlustegevusest), milles esiliige (ingl *first pair part*) nõuab järelliiget (ingl *second pair part*) (Liddicoat 2011: 138–158).

2.3.1. Asendused

Suurem osa asendustest (32 näidet) on sõnade trükkimisvigade parandused: kirjutaja on löönud klahve vales järjekorras, kahte klahvi korraga, kaks korda sama klahvi, õige tähe kõrval asuvat klahvi või jätnud klahvi vahele.⁶ Näites (5) kirjutab Kartul vigaselt vooru viimase sõna ja parandab üsna arusaamatu tulemuse järgmises voorus (*asuale* > *ausalt*).

- (5)
01.	15:06:37	Kartul	tegl't ma ilastasin arvuti ekraani peale, aga sealt tagasi ei pörkand, lohises mööda ekraani alla krt
02.	15:07:45	Raamat	iuu, saoled rõve asuale
03.	15:07:47	Raamat	ausalt .
04.	15:08:11	Kartul	sina alustasin
05.	15:08:15	Kartul	d*
06.	15:08:25	Raamat	no okkk, minu viga. aga mis tegelt tegid ä

Grammatiliste vigade parandamise kohta on neli näidet. Näites (5) kasutab Kartul teise isiku pronoomeni järel esimese isiku verbivormi ja asendab selle järgmises saadetises korrektse lõpuga (*alustasin* > *d*). *Sina alustasin* on tõlgendatav kahel viisil (*{mina} alustasin / sina {alustasid}*), mis on antud järjendis erinevad suhtlustegevused.⁷ *Sina alustasid* on õigustav põhjendus oma eelmise saadetise sisule, aga ühtlasi süüdistus, mis ootab reageerimist. *Mina alustasin* on pigem vabandus. Seega on paranduse eesmärgiks likvideerida vooru ambivalentsus ja näidata, millist reaktsiooni oodatakse partnerilt. Raamat vabandab, osutades selle abil ka oma arusaamist parandusest.

Lisaks oli materjalis kaks referentsiprobleemide lahendamist (teises referentsiparanduse näites muudeti ajamääratlust: *teisipäeviti* > *esmaspäeviti*). Näide (6) on vestlus kingituste tegemisest ja veidi lõõpiva tooniga, eriti Antsu poolelt.

- (6)
01.	12:58:18	Rita	aga ma pole ka rahaboss kahjuks...
02.	12:58:34	Ants	no siis pead midagi mitte rahalist tegema :D
03.	12:59:30	Rita	jah, sul ju sünnipäev tulemas tegelt
04.	12:59:43	Ants	ja naistepäev ju kah
05.	12:59:59	Ants	oot fraseerin edasi
06.	13:00:02	Ants	uuesti st :D
07.	13:00:06	Rita	:D
08.	13:00:06	Ants	sul on tulemas naistepäev

Neljanda saadetisega annab Ants kõnevooru Ritale, aga võtab selle seejärel tagasi. Tema viies saadetis algab partikliga *oot*, mille abil suulises suhtluses peatatakse käsilolev tegevus ja tuuakse enamasti ajutiselt sisse uus tegevus. See võib olla teema mingi aspekti süvendamise märk, paranduse või seletuse algus (Keevallik 2003: 135–138). Sõna *edasi* osutab, et Ants kavatses süvendada neljandas saadetises esitatud mõtet. Järgneb aga eneseparandus *edasi* > *uuesti*, mis osutab, et viies saadetis oli planeeritud (või vahepeal ümber planeeritud) neljanda saadetise ümbertegemise algatusena (*oot fraseerin {uuesti}*). Seega on tegemist kahekordse

⁶ Trükkimisvea piir pole päris are. Puuduv täht võib olla ka sõna lühendamise (*tsu*) ja mitmekordne täht teadlik kordamine emotsioonide väljendamiseks (*tsauu*). Kõik kahtlased juhtumid on analüüsitud mittevigadeks.

⁷ Suhtlustegevus (dialogiakt) on tegu, mida kõneleja või kirjutaja keele abil suheldes teeb (küsimine, tervitamine jms).

eneseparandusega: veaparandus *edasi* > *uuesti* ja modifitseerimine *ja naistepäev ju kah* > *sul on tulemas naistepäev*. Esimene on voorujärgses positsioonis, teine aga vooru sees.

Näidete hulgas oli ka üks vooru lõpus oleva emotikoni asendamine (*D* > *:D*) ja üks kirjavahemärgi parandus (+ > ?).

(7)

01.	20:38:19	Jüri	Õnneks ma suitsu ei tee, ok too õhtu tegin, erand kinnitab ju reeglit :P.
02.	20:39:08	Jaana	No kinnitab jah, väljaarvatud minu puhul:D
03.	20:39:32	Jüri	Sa vist ei teinud suitsu ekssole :). Et minu arust suht raske elada ni et keegi teeb kõrval suitsu +
04.	20:39:33	Jüri	?
05.	20:39:51	Jüri	Vesikat ka mitte ?

Näites (7) esitab Jüri kolmandas saadetises vastust pakkuva küsimuse (*ekssole*) ning selle järel lause, mille ta lõpetab plussmärgiga, asendades selle järgmises saadetises küsimärgiga. Tegu on näpuvea parandamisega, sest pluss on küsimärgiga samal klahvil.

Suhtlustegevuse seisukohast on see lause raskelt interpreteeritav. Igatahes muudab küsimärk selle ühemõtteliselt küsimuseks, mis ootab partnerilt reaktsiooni. Kui seda pikka aega ei tule, saadab Jüri uue, täpsustava küsimuse, mis seostub tema eelneva küsimusega. See jätab mulje, et küsimärk võib olla mõeldud ka kogu vooru jaoks.

Haruharva tegi kirjutaja parandust läbi viies uue vea, mille ta mõnikord ka parandas (näide 9). Aga oli üks näide, milles korrektne vorm parandati valeks. Näites (8) oleva suhtluse algatas Jüri kell seitse. Jaana ei soovi eriti suhelda, sest õpib samal ajal järgmise päeva eksamik. Vestlus kestab siiski pikalt. Üks teema lõpeb kell 20:42:36. Järgneb minut ja 19 sekundit vaikust ja siis küsib Jüri, kuidas Jaanal õppimisega läheb. Jaana vastab, et üldse ei lähe ning ta just mõtles ennast välja logida. Näide algab selle järel oleva infoga, et Jaana saatis teistele eemaleminemise teate (saadetised 1–2). Nii on suheldasoovimatuse info mõeldud kaudselt ka Jürile.

(8)

01.	20:47:57	Jaana	icc, mkmm, mina ei tea, mis täna viga neil on, et muli-sema kukuvad.
just siis kui ma õppima peaks.
02.	20:48:12	Jaana	no nüüd nad enam vast ei räägi, sest ma ütlesin, et lähen eemaleicc
03.	20:48:58	Jüri	Hahaha :D
04.	20:49:25	Jüri	Oota aga mille peale Sul see homme eksam siis tuleb?
05.	20:49:35	Jüri	hommne*
06.	20:50:44	Jaana	Eesti keele foneetika ja fonoloogia, ehk siis maa-keeli väldete määramine (mille töö ma keskas ühe sain), silbitamine, transkribeerimine jne.

Jaana saadetise järel on 46 sekundit vaikust. Siis saadab Jüri naeru *hahaha*, mis annab kõnejärje Jaanale. Too ei reageeri ja 27 sekundit hiljem ilmub Jüri uus saadetis. See algab partikliga *oota*, mis näitab soovi püsida teemas (Keevallik 2003: 135–138) ja selle järel küsimus. Ka nüüd ei reageeri partner kohe ja 10 sekundi

pärast tuleb Jüri eneseparandus (*homne* > *hommne*). Tegu on korrektse konsonantühendi parandamisega vigaseks, kusjuures varem pole Jüri kirjavigu teinud. Kuna Jüri eelmiste saadetiste eesmärgiks oli partner suhtlema saada, siis võib suure tõenäosusega järeldada, et ka parandusvõte täidab sama eesmärgi.

Paranduste seas oli kolm näidet, milles asendus tuleb ekraanile peale partneri vahepealset saadetist, kuid ei ole kirjutatud selle järel. Näites (6) järgnevad Antsu kuuendale saadetisele Rita emotikon ning Antsu eneseparandus *sul on tulemas naistepäev* (saadetised 7 ja 8), mõlemad 4 sekundit peale Antsu teksti. Siin on formaalselt tegemist kolmanda vooru parandusega, mis aga on tehtud samal ajal partneri reaktsiooniga ning on seega teise vooru parandus.

2.3.2. Lisamised

Ainult kaks näidet oli sõna lisamisest voorulõpu järgses saadetises.

(9)

01.	15:11:55	Jaana	ongii nohh, ma praegu kaalun seda vestlust suulises ära kasuatdaD:
02.	15:12:00	Jaana	suulsies knes*
03.	15:12:02	Jaana	kõnes*
04.	15:12:05	Jaana	suulises*
05.	15:12:31	Alma	aa saadan sulle ja enda karli vestluseeeee

Näites (9) annab Jaana info selle kohta, et ta kavatses käsil olevat vestlust kasutada suulise kõne kursuses, kasutades selle nimetamiseks sõna *suulises*. Parandust esitavas saadetises lisab ta täpsustava sõna *kõnes* ja lokaliseerib paranduse sõna *suulises* kordamise abil. Sealjuures teeb ta kirjutusvead ja parandab need järgmiste saadetistega ära. Seega teeb Jaana samas fraasis kolm parandust, jättes aga täiesti parandamata nt verbi ja emotikoni *kasuatdaD*:. Miks ta keskendub just selle fraasi parandamisele? Mõlemad on filoloogid ja sõna *suulises* tähendus ei tekita mõistmisraskusi. Oluline on siin see, et Jaana saadetis oli ka partnerile esitatud soov nõusoleku saamiseks ning keskne selle puhul on nimelt koht, kuhu vestlus antakse. Soovile viitab see, et vastav info partnerile üldse antakse ning sõna *kaalun*, mis osutab, et tegu pole lõpliku otsusega. Alma reageerib informeerituse muutumise partikliga *aa* ning ei vaidle vastu. Tema nõusolekut kinnitab lisaks pakutud vestlus.⁸

Neljal juhul lisati eelmise vooru viimasesse sõnasse puuduv täht või sõnaosa. Näites (10) täidab Sirje töölevõtmise CV-d ja küsib sõpradelt abi. Selle näites on kaks eneseparandust.

(10)

01.	10:13:10	Sirje	ma kirjutasin cv koolid ja kursused, ja siis oma tääkohad
02.	10:13:16	Sirje	töökohad
03.	10:13:49	Sirje	mis ma peale seda peaks kirjutama, kas oma iseloomustus
04.	10:13:52	Sirje	e
05.	10:14:12	Mare	tee cv keskuses oma cv

⁸ Taustakirjeldusest selgub, et vestlus ka saadetakse.

Sirje esimene voor on väitlause, mille viimane sõna on trükkimisveaga. 6 sekundit hiljem tuleb parandus (*täähohad > töökohad*). Konteksti arvestades see viga mõistmist ilmselt ei seganud. Aga Sirje esimene voor ei olnud mõeldud infona, sest seda partnerid ei vaja, vaid kaudse soovina saada infot, mida veel kirjutada. Seda kinnitab 33 sekundit hiljem tulnud otsene küsimus. Nii võib ka paranduse üheks rolliks olla oma soovi meeldetuletamine.

Kolmanda saadetise küsimus võib partneri seisukohast olla poolik lause ja seega pooleli voor (nt *kas oma iseloomustus / {tuleks ka lisada}*), mis paneb ootama järgmist saadetist. Aga tegu võib olla ka lõpetatud lausega/vooruga, mille viimases sõnas on viga. Seega on tegu ambivalentse saadetisega, mis jätab lahtiseks, kuidas reageerida. Järgmise saadetisega lisab Sirje puuduva *e*, mis partneri jaoks osutab lause ja küsimuse lõppu. Analüüs näitas, et kirjutaja poolelt vaadatuna olid kõik seda tüüpi probleemid trükkimisvead, põhjuseks liiga vara löödud ärasaatmisklahv.

Kui eelmiste lisamiste puhul muudeti olevaid üksusi, siis kolmes näites lisati juurde täiesti uus üksus, lõpumärk. Näites (11) kõnelevad kaks neidu alguses oma poisteprobleemidest ja seejärel veidi lõöpivas toonis sellest, et nad kavatsevad jääda vanatüdrukuteks ja tegelda mõnes üksildases kohas kudumisega. Sellega algab toodud näide.

(11)

01.	12:49:57	Alma	samas meil pole nagu muud vaja kui kudumisasju
02.	12:50:25	Jaana	ongii nohh homme läheme, siis saan tartust poest materjale hordides osta või ostad ise ära?
03.	12:50:39	Alma	ostame koos ehk
04.	12:50:40	Alma	?
05.	12:51:45	Jaana	okk see parem idee jah, võtame erinevat värvi lõngad jne siis hea vahetada jne

Alma teatab esimeses saadetises, et vaja on ainult kudumisasju. Teises saadetises pakub Jaana kaks varianti asjade ostmiseks. Esimene võimalus on, et ta ostab need ise ära ja teine võimalus on esitatud küsimuse vormis ettepanekuna, et Alma ostaks. Kolmandas saadetises saadab Alma omalt poolt ettepaneku *ostame ehk koos*. Sellel pole küsilause tunnuseid, kuid on ebakindlusele ja sellega nõusoleku ootamisele viitav sõna *ehk*. Sekund hiljem järgneb küsimärk, mis muudab ettepaneku vormilt küsimuseks.

Eesti suulises institutsionaalses suhtluses esitatakse soove nii väit- või käsklausetega (*öelge palun Parkeri kabineti number*) kui ka küsilausestega (*kas te saadaks takso Tulika kolm*). Viimaseid kasutatakse siis, kui soov on ebatavaline ja selle täitmine ei ole eeldatavasti garanteeritud (Hennoste jt 2009b: 124–126). Siin järgib Alma sama mustrit. Kuna Jaana on teinud oma ettepanekud, siis saab Alma järeldada, et ta eelistab neid ja seetõttu ei ole tema pakutava uue variandi sobivus garanteeritud. Seega on tegemist parandamisega sobitamaks saadetis vormilt antud järjendisse.

2.4. Paranduste vorm

Paranduse vormivariandid koonduvad kahte rühma.

Probleemiga samas vóorus tehtud vähesed parandused on vormistatud nagu suulises kõnes (näited 1 ja 2). Neis on eksplitsiitne lineaarne parandusprotsess ja kasutatakse ka sellele omaseid vahendeid (algatusmarker, kohatäitja jm). Näidete põhiosa andvad teise ja järgnevate vóorude parandused protsessi ei eksplitseeri. Nende puhul esitatakse peaaegu alati ainult paranduse tulemus, mis moodustab alati eraldi saadetise. Põhiliselt on omaette esitamine ka ainsaks markeriks, mis ütleb, et tegu on parandusega (näide 7). Mõnikord lisatakse paranduse märkijana asterisk (näide 4), harvemini lühend *st* (= see tähendab; näide 6).⁹ Markerid on peaaegu alati sõna järel. Üksikjuhtudel on lisatud mõni eelmarker, nagu *oi* näites (3).

Asendades korratakse peaaegu alati korrektselt kogu sõna (näide 5: *ausalt*), kahel juhul ainult väärä sõnaosa (näide 5: *d**). Lisamisel lisatakse puuduv üksus, nt kirjavahemärk (näide 11), aga sõnaosa lisamisel kogu sõna ei korrata (näide 10). Sõna lisamisel kasutatakse harva ka lokaliseerivat raamimist (näide 9: *suulsies knes*). Seega on vea parandamine lisamisel ja asendamisel erinevalt vormistatud. Väga harva kommenteeritakse parandust (näide 3).

Liiga vähesed näited ei luba praegu analüüsida, millistel tingimustel põhitüübit erinevaid variante kasutatakse.

3. Parandamise põhjused ja eesmärgid

Analüüsitud 50 suhtlusest oli vigu ja parandusi 41 näites. Parandamise põhjuste ja eesmärkide analüüsimiseks jagan probleemid kaheks: trükkimisvead ja muud vead. Trükkimisvea puhul lööb kirjutaja kogemata õige kõrval asuvat klahvi või kaht klahvi korraga, vahetab ära klahvide järjekorra või lööb liiga nõrgalt. Siin saab võrrelda parandamata ja parandatud vigu. Kokku oli 247 löömisviga, neist 42 parandatud (17%).¹⁰ Samas sõnas tehti parandus 38 juhul ja 4 näidet oli tähe või sõnaosa lisamisest järgmises vóorus. Muude paranduste puhul saab uurija analüüsida ainult olevaid muudatusi ning pole võimalik määrata midagi omalt poolt veaks. Siia kuulub 18 parandust: 5 lisamist, 11 asendust ning 2 üheselt määramatut muudatust. Teistpidi saame siin välja tuua 7 viga, 5 modifitseerimist ja 6 üheselt määramatut tüüpi.¹¹

Paranduse keskne roll suhtluses on vastastikuse mõistmise loomine ning parandus seostub seega suhtlusega. Siin saab teha vahet kahel variandil. Üks variant on referentsiga seotud probleemide lahendamine (vale referentsi asendamine, referentsi täpsustamine jms) ning teine suhtlustegevuse probleemide lahendamine (suhtlustegevuse muutmine, ambivalentsuse likvideerimine või suhtlustegevuse vormi kooskõlastamine suhtlusnormiga).

Ühe rühma moodustavad siin kirjutaja poolt leitud referentsivigade või ebatäpsuste parandused, nagu näites (9), kus täpsustatakse sõna referentsi modifitseerimise abil (*suulises > suulsies knes*). Teiseks muudetakse või täpsustatakse parandamisega suhtlustegevust, mis omakorda mõjutab partneri reaktsioone. Näites (11)

⁹ Vrd asterisk inglise keeles (Collister 2011).

¹⁰ Analoogiline pilt on ka USA materjal, kus parandati 9% vigadest (Baron 2010).

¹¹ Grammatikavea piir ei ole are, kuna MSN-i suhtluses ei kasutata normikeelt. Seega ei saa vigadena tõlgendada nt ebatavalisi käändelõppe (*Talisi*), *olema* ärajätmist, mis on tavaline noorte netikeele joon (*sa loengus või*) jms. Vigadena saaks tõlgendada ainult selliseid parandamata grammatilisi jooni, kus kirjakeeles ja arvutikeeles järgitakse sama normi (nt subjekti ja verbi isiku kooskõla). Selliseid parandamata vigu ei olnud.

muudeti tegevuse väljendusvorm suhtlusnormile sobivaks (*ostame ehk koos > ?*). Näites (5) likvideeriti isikulõpu ja subjekti isiku erinevusest tingitud voo ru tegevuslik ambivalentsus, mis jättis lahtiseks oodatava reaktsiooni (*sina alustasin > d*). Suhtlustegevuse muutmine ja sisuline parandus võivad esineda ka koos. Näites (6) parandatakse referentsi (*edasi > uuesti*), mille abil osutatakse ühtlasi, et järgnev tegevus ei ole eelneva voo ru süvendamine, vaid selle parandamine.

Tabel 1. Trükkimisvead ja nende parandused¹²

Vea tüüp	Vigade hulk	Parandatud vigu	Parandatud vigade %
vale voorupiir	4	4	100
vale täht või märk	46	19	35
vale tähejärg	33	3	15
puuduv täht või märk	66	9	15
üleliigne täht	49	3	8
vale sõnapiir	49	2	4

Teiseks vaatan trükkimisvigu. Tabelist 1 näeme, et erinevat tüüpi trükkimisvigu parandatakse väga erineva sagedusega. Vale voorupiir (*iseloostus > e*) parandatakse alati, valet tähte (*p > o*) parandatakse palju, üleliigset tähte (*swiin > siin*) ja vale sõnapiiri (*kil eka > kile*) harva, vale tähejärg ja puuduv täht (*suulsies knes > suulises kõnes*) jäävad kahe vahele. Kuna trükkimisviga võib põhjustada suhtluses häireid, siis võib oletada, et kirjutajate arvates tekitavad eri tüüpi vead probleeme eri määral.

Analüüs näitab siiski muud. Kolmes näites tõi löömisviga kaasa grammatilise muutuse, mis muutis lause sisult teiseks (*pilk ka > pilt ka*), kolm viga seostuvad suhtlustegevuse probleemidega (näited 7 ja 10). Ülejäänud juhtudel ei ole uurija pilgu jaoks võimalike suhtlusehäirete ja paranduste vahel üheseid seoseid. Nt tähejärveveaga sõna *suulsies* (näide 9) on partnerile arusaadav, kuna see oli eelmises voo rus õigesti kirjutatud, aga *asuale* (näide 5) võib küll arusaamatu olla.

Ka on parandaja suhtumine trükkimisvigadesse ja muudesse probleemidesse erinev. Osa inimesi parandas referentsi- ja suhtlustegevuse viga, kuid ei parandanud trükkimisvigu. Nt viies tekstis olid kõik trükkimisvead parandamata ja samas esinesid seal muude vigade parandused. Kolmes tekstis oli ainult üks ja sealjuures parandatud viga, mille taga oli suhtlusprobleem. Seega jääb osa trükkimisvigade parandusi ja mitteparandusi suhtlusliku seletusega. Millega võib seda seletada?

Markman (2006: 108) on toonud välja, et ühise probleemi lahendamiseks asutatud jututoas vähenes paranduste hulk aja jooksul. Ta järeldab sellest, et aja jooksul partnerid harjusid üksteise erisustega ning parandus kui vastastikuse mõistmise loomise võte polnud enam nii oluline. Siinses materjalis suhtlevad ammused tuttavad, mis lubab oletada, et nad on üksteise keelekasutusega harjunud.

Osa parandusi on ilmselt seotud suhtlejate arusaamadega korrektsest või lubatavast keelekasutusest. Analüüs näitas, et üheksas suhtluses polnud ühtegi viga, neljas olid kõik vead parandatud ning 16 suhtluses olid ainult parandamata vead. 21 suhtluses oli mõlemat varianti. Seega ei paranda osa inimesi üldse viga, osa aga ei tee viga või parandavad need enne saatmist alati vaikimisi ära. Väga harva saab

¹² Tabelist puudub kaks sõna, milles tehti korrigeerimiseks kaks viga (*asuale, näutelks*).

korrektse keele taotlus või ideaal nähtavaks ka eksplitsiitse paranduse kaudu. Ühes näites parandati grammatiline viga, mis mõistmist ilmselt ei häiri ega muuda ka suhtlustegevust (*millega Sa suvel plaanid teha > tegelda*). Selle paranduse tegi kirjutaja, kes järgis tugevalt normikeelt, kasutades mh ka sõbraga suheldes viisakussuurtähte (*Sa*). Teises näites aga kritiseeris kirjutaja ise peale parandust oma veategemist (*issand ma ei oska enam trükkida :D*).

Teiseks ilmses tugev seos parandamise ja vea asukoha vahel. Nii on voo ru viimase sõna puhul parandatud ja parandamata trükkimisvigade suhe 29 : 26, aga eespool asuvate sõnade puhul 13 : 179. Seega parandatakse voo ru lõpu trükkimisvigadest 53% ja eespoolsetest 7%, teistpidi moodustavad parandatud lõpuvead 67% parandatud vigadest. Analüüsid es suhtlusi, milles oli nii parandatud kui parandamata vigu, tuli välja, et üheksas näites olid parandatud kõik voo ru lõpus olevad ve ad ja parandamata kõik eespool olevad ve ad. Viiel juhul oli parandatud osa sisemisi ja osa lõpuvigu ja parandamata vigade hulgas olid sinult sisemised ve ad. Seitsmes näites oli pilt süsteemitu. Seega on osa inimeste puhul seos vea asukoha ja parandamise vahel väga tugev. Nad parandavad kõik või peaaegu kõik voo ru/saadetise lõpus tehtud ve ad ning ei paranda üldse või parandavad harva eespoolseid vigu.

Selle põhjus võib olla psühholoogiline (nt tähelepanu fookus). Voo ru lõpu vea puhul tehakse parandus vahetult vea järel, varasemate vigade puhul viivitusega. Ka suulises suhtluses algatatakse põhiosa parandustest vahetult probleemi järel ja üle 90% parandustest tehakse samas lauses. Teine võimalik põhjus tuleneb asjaolust, et voo ru lõpus oli selgelt enam ka muid parandusi. Nii parandati teises voo rus 4 varasemat ja 8 eelmise voo ru lõpus olevat viga (67%). See näitab, et üks võimalik seletus on juhuslikus vale klahvi vajutamises. Kui kirjutaja vajutab järgmise tegevuse klahvi (nt viimase tähe asemel sõnavahet) liiga vara voo ru sees, siis saab ta vea parandada ilma, et lugeja seda näeks. Kui aga varem vajutatud klahviks on ärasaatmisklahv, siis jõuab viga ka lugejani. Lisakinnituse annavad sellele seletusele näited, milles saatmisklahvi on vajutatud viimase sõna keskel (näide 10).

4. Parandusmehhanismi kasutus väljaspool parandust

Nii suulise suhtluse kui jututubade analüüsid on näidanud, et parandusvõtteid kasutatakse ka muudel eesmärkidel kui parandamine (Schegloff 1997, Schönfield, Golato 2003). Analüüsisin teise ja kolmanda voo ru eneseparandusi ka sellest seisukohast.

Teise voo ru eneseparandus koosneb peaaegu alati ühest sõnast. Inimese trükkimiskiirus on individuaalne ja oleneb eri teguritest. Inglise keele andmetel lööb keskmine kirjutaja teksti tootes 19 arvestuslikku sõna (= 5 tähte / lööki) minutis.¹³ Seega kestab ühe sõna kirjutamine keskmiselt 3 sekundit. Arvestades seda, et aeg kahe saadetise vahel sisaldab vea märkamise, parandamise, saatmise ja serveriaja, võime suure tõenäosusega oletada, et 0–3 sekundit hiljem tulnud parandus on alustatud vahetult eelmise saadetise lähetamise järel. Pikem vahe võib olla tingitud pikemast serveriajast, aga vähemalt osa hilisematest parandustest võib olla tehtud peale pausi.

¹³ http://en.wikipedia.org/wiki/Typing_speed (25.09.2011).

Tabel 2. Probleemvooru ja eneseparandusvooru ajavahe

Ajavahe sekundites	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Pikem	Teadmata
Teise vooru paranduste hulk (trükkimisvead + muud vead)	1	5	15	11	3	4	1	–	1	1	1	1	7

Tabel 2 näitab, et 59% teada ajavahega parandustest saabub 2–3 sekundi pärast ja 73% kuni 3 sekundit peale probleemvooru. See on tüüpilise trükkimistempona hästi kooskõlas. Kui oletada, et vähemalt osa hilisematest parandustest on tehtud peale pausi, siis tõuseb küsimus, miks tuleb kirjutaja vooru juurde tagasi? Vastuse leidmiseks võrdlesin 0–3 ja 4–10 sekundi pärast tulnud parandusi. Analüüs näitas, et siin on oluline piir nelja ja viie sekundi vahel.

Viie sekundi järel parandatakse teises voorus kolm trükkimisviga, tehakse kolm lisamist ja üks õige vormi valeksparandamine. 2/3 probleemlikest paikneb vooru lõpus, kolmandik eespool. Kõigis näidetes oli parandatav viga selline, mis konteksti ja ühisteadmiste abiga ei tohiks tekitada mõistmisprobleeme (näide 9: *suulises*, näide 10: *tääkohad*) ja ühel juhul parandati korrektne vorm vigaseks (näide 8: *homme*). See tõstab küsimuse, millised tegurid mõjutasid nende paranduste tegemist?

Vaatame uuesti näidet (8). Siin teatab Jaana, et määratles ennast teiste jaoks eemalviibijaks. Selle järel tekib pikk vaikus, mille järel Jüri saadab alguses naeru ja siis küsimuse, et saada partnerit suhtlema. Kui küsimusele vastust ei tule, saadab ta eneseparanduse, parandades õige vormi valeks. Kuna naabruspaari esiliikmele mittereageerimine on suhtlusnormi rikkumine, siis on parandus kõigepealt märgu- anne, et partner ignoreerib suhtlusnormi. Samas võib suure tõenäosusega väita, et sellele lisaks ärgitab parandus huvitatud partnerit suhtlema, kusjuures selle kasutajaks on inimene, kes on suhtlusest huvitatud, erinevalt partnerist, kes peab õppima.¹⁴

Analüüs näitab, et analoogiline muster kordub teistes pausiga teise vooru parandustes, kusjuures seitse parandatavat saadetist on naabruspaari esiliikmed. Näites (9) täpsustab ja parandab Jaana mitu korda kesksel märksõna kaudselt vormistatud soovis, mille vastusest ta on huvitatud. Näites (10) parandab Sirje kaudselt esitatud soovi saada infot. Kui peale parandust vastust ei tule, saadab ta otsese küsimuse, kuna ta on infost huvitatud. Mõlemal juhul on tegu kaudselt vormistatud suhtlus- tegevusega, kuid autor ei kasuta parandust selleks, et muuta kaudset soovi otseseks ning sellega võimalikku ambivalentsust likvideerida. Alles siis, kui peale parandust vastust pikka aega ei tule, esitab Sirje näites (10) otsese küsimuse.

Eelnev tekitab küsimuse, mida tehakse kolmanda vooru parandustega, mis on põhimõtteliselt samuti pikema pausi järel saadetud parandused. Ainult kahes neist olid olemas sekundid, mis näitavad eri saadetiste täpset saabumisaega. Analüüs näitas, et ka nendes oli parandus sisuliselt ja tegevuslikult mittevajalik ning kasutusel suhtlema ärgitamise või järelliikme ootuse meenutamise rollis (näide 4).

Seega iseloomustab pausijärgset parandusvõtete kasutust neli joont: 1) parandatakse enamasti naabruspaari esiliiget; 2) saatja ja partneri huvi suhtlemise või info vastu ei ole sümmeetriline: saatja on enam huvitatud kui partner; 3) parandus ei ole vajalik mõistmise tagamiseks; 4) parandusmehhanismi kasutatakse naabruspaari

¹⁴ Partneri suhtlema ärgitamine on MSN-i suhtluses oluline teema, sest MSN-is olemine on enamasti vaid üks suhtlejate mitmest paralleelsest tegevusest, mis on tihti nende jaoks tagaplaanil. Ärgitamiseks kasutatakse erinevaid vahendeid, eriti neid, mis dialoogi suhtlusnormide järgi eeldavad kindlamat reageerimist, nagu erinevat tüüpi naabruspaari esiliikmeid.

oodatava järellikme meenutamiseks või suhtluse hoidmiseks, parandamine kui tegevus on tagaplaanil ja/või mittevajalik.

5. Võrdlusi ja üldistusi

Analüüs näitas, et MSN-i dialoogis kasutatakse samu eneseparanduse tehnoloogiad nagu suulises dialoogis. Samas erineb MSN-i parandus suulisest dialoogist põhimõtteliselt, kuna selles valitseb lõpetatud vooru järel saadetud teise vooru enese-parandus. See positsioon on suulise dialoogi normide järgi reserveeritud partnerile. Tulemus erineb ka teisest reaajas toimuvast netivestluse tüübist, jututubadest, milles osaleb korraga palju üksteisele võõraid inimesi. Sealseid parandusi uurinud Schönfield ja Golato (2003: 257–258) leidsid vaid üksikuid teise vooru enese-parandusi (2 näidet 57-st). Markmani (2006: 110) analüüsitud väheste suhtlejatega jututoas oli üle poole parandustest teise vooru enese-parandused. See näitab, et olulisim mõjur paranduse asukohale on suhtlejate hulk. Palju suhtlejaid ei võimalda kasutada järgmist saadetist vabalt, sest pole selge, kuhu see probleemvooruga suhtes satub ja suhtlejad arvestavad seda enese-paranduste tegemisel. Samas ei leidnud kumbki neist sama vooru parandusi. Selle põhjuseks võib olla nii vähene näidete hulk kui teistsugune vooruehituse strateegia.

Tehnoloogialt moodustavad MSN-i parandused kaks sarja. Teise (ja ka kolmanda) vooru paranduste puhul esitatakse ainult paranduse tulemus ehk parandatud sõna/fraas, mis moodustab alati omaette saadetise/vooruga, kuhu mõnikord lisanduvad markerid (asterisk, *st*). See erineb suulise kõne mudelist, sest parandamise protsess on neis peaaegu alati varjatud. Eksplitseeritud protsessist on vaid üksikud näited. Sel juhul on parandus ehitatud samamoodi nagu suulises kõnes. Huvitav on, et seda tüüpi parandused olid tehtud vooru sees. Praegu ei luba liiga vähesed näited selle piiri kohta suuremaid üldistusi teha.

Suurem osa näiteid on trükkimisvigade parandamised asenduse abil. Lisamisi ja muud tüüpi vigade (referentsivead, grammatilised või suhtlustegevuse vead) parandusi esineb harva. See tulemus erineb osalt suulisest kõnest, kus kesksed on nimelt referentsivigade parandused (Hennoste 2008). Ka kasutatakse MSN-is parandusvõtteid, mida suuline kõne ei kasuta ega võimalda (lõpumärgi asendamine või lisamine, puuduvate tähtede lisamine uues saadetises).

Teiseks analüüsisin vigade parandamise põhjusi ja eesmäärke. Analüüs näitas, et parandatakse ainult või eelistatavalt vigu, mis võivad tekitada mõistmis- või suhtlusprobleeme (väär või ebatäpne referents, ambivalentne või väär suhtlustegevus, vormistuse suhtlusnormi mittejärgimine). Osa trükkimisvigade parandusi ja mitteparandusi ei ole aga suhtluslikult seletatavad. Osalt on nende põhjuseks kirjutajate arusaamad lubatavast/korrektsest keelest, osalt aga on need seotud probleem sõna asukohaga. Nimelt on põhiosa parandatud trükkimisvigu vooru viimases sõnas. Selle põhjused võivad olla psühholoogilised. Aga kuna ka muudest parandustest puudutab valdav osa voorulõpusõnu, siis võib põhjuseks olla ka enneaegne ärasaatmisklahvi vajutamine.

Samas järgnevad parandused enamasti vahetult probleemüksusele, kuigi järgmises saadetises. See on analoogiline suulisele suhtlusele, kus samuti viiakse parandus läbi võimalikult kiiresti peale probleemkohta.

Kolmandaks näitas analüüs, et eneseparanduste rollid erinevad vastavalt sellele, kas nad on tehtud probleemvooru järel ilma pausita või hiljem. Pausita parandused on analoogilised suulises suhtluses kasutatavate vooruvahetusala parandustega, kuigi paiknevad “füüsiliselt” järgmises voorus. Peale pausi tehtud parandused ei ole aga mõistmise või suhtlustegevuse parandamiseks vajalikud. Võime öelda, et neil juhtudel kasutatakse parandusmehhanismi ainult või eeskätt mitteparanduslikel eesmärkidel, naabruspaari oodatava järelliikme meenutamiseks või suhtluse hoidmiseks.

Schönfield ja Golato (2003: 266–268) on näidanud, et ka jututubades algatavad suhtlejad järelliikmeid taotlemaid parandusi juhul, kui nende naabruspaari esiliikmeid ignoreeritakse (ingl *sequential repair*). Aga ainult ühes näites korrati selleks kogu vooru ning kahes sõnastati voor ringi. Enamasti topikaliseeriti mittereageerimine. Selleks kasutati üldisi küsimusi, mis kontrollivad partneri kättesaadavust (*mis juhtus?*), nn virtuaalseid žeste (*otsi!*), mitmendal mittereageerimise korral ‘kaebusi’ (ingl *complaints: kas sul pole minu jaoks aega?*). Suulises suhtluses kasutatakse parandusväliste suhtluslike eesmärkide tarvis partneriparanduse algatamise vahendeid, kusjuures neid lausungeid parandusena tõlgendada ei saa (Schegloff 1997: 505).

Samas on MSN-i sellised parandusekasutused positsioonilt ja rollilt sarnased suulise suhtluse laiendustega (ingl *increments*), mida kasutatakse tihti peale pausi, kui partnerilt ei ole tulnud eeldatud reaktsiooni (Ford jt 2002). Aga paranduse vahendeid laienduseks minu teada suulises suhtluses ei kasutata.

Viidatud kirjandus

- Anderson, Jeffrey F.; Beard, Fred K.; Walther, Joseph B. 2010. Turn-taking and the local management of conversation in a highly simultaneous computer-mediated communication system. – *Language@Internet*, 7, article 7. <http://www.languageatinternet.org/articles/2010/2804> (11.12.2011).
- Baron, Naomi S. 2010. Discourse structures in instant messaging: The case of utterance breaks. – *Language@Internet*, 7, article 4. <http://www.languageatinternet.org/articles/2010/2651> (11.12.2011).
- Collister, Lauren Brittany 2011. *-repair in online discourse. – *Journal of Pragmatics*, 43 (3), 918–921. <http://dx.doi.org/10.1016/j.pragma.2010.09.025>
- Ford, Cecilia E.; Fox, Barbara A.; Thompson, Sandra A. 2002. Constituency and the grammar of turn increments. – C. Ford, B. Fox, S. Thompson (Eds.). *The Language of Turn and Sequence*. Oxford: Oxford University Press, 14–38.
- Garcia, Angela Cora; Jacobs, Jennifer Baker 1999. The eyes of the beholder: Understanding the turn-taking system in quasi-synchronous computer-mediated communication. – *Research on Language and Social Interaction*, 32 (4), 337–367. http://dx.doi.org/10.1207/S15327973rls3204_2
- Hayashi, Makoto; Yoon, Kyung-Eun 2006. A cross-linguistic exploration of demonstratives in interaction. – *Studies in Language*, 30 (3), 485–540. <http://dx.doi.org/10.1075/sl.30.3.02hay>
- Hennoste, Tiit 2001. Sissejuhatus suulisesse eesti keelde IX. Lausung suulises kõnes 4. – *Akadeemia*, 1, 179–206.
- Hennoste, Tiit 2006. Self-repair initiators in Estonian conversation compared with Finnish. Paper presented in ICCA-06, Helsinki, May 10–14, 2006. MS.

- Hennoste, Tiit 2008. Sõnakatkestusega algavate lausesisese reformuleerimise tüübid eestikeelses vestluses. – H. Metslang, R. Grünthal (Toim.). *Lähivertailuja*, 18. *Uralica Helsingiensia*, 1. Helsinki: Helsingin yliopisto, Suomalais-Ugrilainen Seura, 31–53.
- Hennoste, Tiit 2009. Allkeeled. Revised. – Jaan Lahe, Tiit Pädam (Koost.). *Minu Issand ja minu Jumal! Pühendusteos Dr. theol. Toomas Pauli 70. sünnipäevaks*. EELK Usuteaduse Instituudi toimetised, XX. Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut, 234–243.
- Hennoste, Tiit; Gerassimenko, Olga; Kasterpalu, Riina; Koit, Mare; Rääbis, Andriela; Strandson, Krista 2009a. Küsimused eestikeelses infodialoogis I. Küsimuste vorm. – *Keel ja Kirjandus*, 5, 341–359.
- Hennoste, Tiit; Gerassimenko, Olga; Kasterpalu, Riina; Koit, Mare; Rääbis, Andriela; Strandson, Krista 2009b. Suulise eesti keele korpus ja inimese suhtlus arvutiga. – *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat*, 5, 111–130. <http://dx.doi.org/10.5128/ERYa5.07>
- Herring, Susan C. 1999. Interactional coherence in CMC. – *Journal of Computer-Mediated Communication*, 4 (4). <http://jcmc.indiana.edu/vol4/issue4/herring.html> (11.12.2011)
- Herring Susan C. 2007. A faceted classification scheme for computer-mediated discourse. – *Language@Internet*, 4, article 1. <http://www.languageatinternet.org/articles/2007/761> (11.12.2011).
- Keevallik, Leelo 2003. From Interaction to Grammar. Estonian Finite Verb Forms in Conversation. *Studia Uralica Upsaliensia*, 34. Uppsala.
- Keevallik, Leelo 2010. The interactional profile of a placeholder: The Estonian demonstrative see. – N. Amiridze, B. H. Davis, M. Maclagan (Eds.). *Fillers, Pauses and Placeholders*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 139–172.
- Liddicoat, Anthony J. 2011. *An Introduction to Conversation Analysis*. Second Edition. London, New York: Continuum.
- Markman, Kristine M. 2006. *Computer-Mediated Conversation: The Organization of Talk in Chat-Based Virtual Team Meetings*. PhD Dissertation. University of Texas at Austin. MS.
- Quan-Haase, Anabel 2009. Text-based conversations over instant messaging. – Ch. Rowe, E. L. Wyss (Eds.). *Language and New Media. Linguistic, Cultural, and Technological Evolutions*. Cresskill, NJ: Hampton Press, 33–54.
- Schegloff, Emanuel A. 1992. Repair after next turn: The last structurally provided defense of intersubjectivity in conversation. – *American Journal of Sociology*, 97 (5), 1295–1345. <http://dx.doi.org/10.1086/229903>
- Schegloff, Emanuel A. 1996. Third turn repair. – G. R. Guy, C. Feagin, D. Schiffrin, J. Baugh (Eds.). *Toward a Social Science of Language. Papers in Honor of William Labov*, Vol. 2. *Social Interaction and Discourse Structures*. Amsterdam: John Benjamins, 31–40.
- Schegloff, Emanuel A. 1997. Practices and actions: Boundary cases of other-initiated repair. – *Discourse Processes*, 23 (3), 499–545. <http://dx.doi.org/10.1080/01638539709545001>
- Schegloff, Emanuel A.; Jefferson, Gail; Sacks, Harvey 1977. The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. – *Language*, 53 (2), 361–382. <http://dx.doi.org/10.2307/413107>
- Schönfeldt, Juliane; Golato, Andrea 2003. Repair in chats: A conversation analytic approach. – *Research on Language and Social Interaction*, 36 (3), 241–284. http://dx.doi.org/10.1207/S15327973RLSI3603_02

Tiit Hennoste (Tartu Ülikool) on eesti filoloog, kelle uurimisalaks on suulise ja internetisuhtluse analüüs.

tiit.hennoste@ut.ee

SELF-INITIATED SELF-REPAIR IN ESTONIAN INSTANT MESSAGING INTERACTION

Tiit Hennoste

University of Tartu

The present article is the first analysis of self-initiated self-repair (SISR) in Estonian Instant Messaging (IM) interaction. The method used is conversation analysis. Data come from the Corpus of Internet Language of the University of Tartu. The collection consists of 58 self-repairs which were found from 50 randomly selected dialogues (4575 transmission units (TU)).

First I describe the SISR technologies used. The analysis shows that speakers use all the technologies which are used in Spoken Estonian. The most frequent type of SISR is made in the next TU after a completed turn. This repair is formally in the position which is reserved for repair-initiation by the recipient in spoken interaction. The result is different from SISR in chat-room interaction where the next turn SISR is much less frequently used.

Two different structural models of SISR are used. Second-turn, third-position and third-turn repairs consist of the repair outcome only, which always form separate TUs. Same turn SISRs are formulated similarly to spoken interaction (repair initiators, explicit process).

Most of the repairs are replacements made to correct typographical errors, but there are also some grammatical and referential problems solved by replacement or by insertion. At the same time most typos are not corrected at all. The situation is similar in IM interaction in other cultures.

In the next section I analyse the reasons and the aims for making repairs. Participants prefer to correct errors which cause referential and/or interactional problems (wrong reference, ambivalent or wrong action etc). Some corrections of typos cannot be explained interactionally. Some of them could be explained by the sender's ideal of using good language, some by the place of the problem source. Errors in the last word of the problem-turn are corrected eight times more often than errors in the previous (intermediate) words. Writers prefer to initiate repair immediately after the problem occurs.

In the final section I show that there is a difference between next-turn repairs which are received 0–4 seconds later (probably made without a gap after the problem-turn), and repairs received 5–10 seconds later. In the latter group the repair mechanism is used not for SISR but to get the second pair part of an adjacency pair (questions, requests) and/or maintaining interaction in a situation where the sender of the SISR is more interested in interaction than the receiver. A similar role of the repair mechanism is found in spoken interaction and in chat-room interaction but the resources used are different. The use of repair here is similar to the use of increments in spoken interaction.

Keywords: conversation analysis, dialogue, computer mediated communication, technologies and role of self-initiated self-repair, Estonian